

UN DEPOZIT DE FALSURI DUPĂ MONEDELE OTOMANE DIN VREMEA LUI MUSTAFA AL III-LEA DESCOPERIT LA BUCUREȘTI, SECTORUL CURTEA VECHÉ

IRINA ISVORANU
și AUREL VÎLCU

Cercetările arheologice efectuate în anul 1959 la Curtea Veche din București au scos la lumină zidurile a două pivnițe din secolul al XVIII-lea și urme ale unor construcții din secolele XVIII–XIX¹. Sub pardoseala uneia dintre pivnițe au fost descoperite, în ziua de 25 august 1959, 11 monede. Continuându-se săpăturile, au mai fost descoperite la 27 august 1959 încă 18 monede asemănătoare cu cele precedente². Probabil că piesele au fost ascunse într-o pungă din care nu s-au păstrat urme. Depozitul monetar este alcătuit din 29 de falsuri după emisiunile de 60 de parale (altmışlık), din anul 9 al domniei sultanului Mustafa al III-lea (1757–1774) și se prezintă astfel:

Prototip Mustafa al III-lea, altmışlık Islâmbol

Av. Sultanül berreyini ve hakanül bahreyini essultan bin essultan. Pe rândul trei, deasupra literei nun din cuvântul bin, cifra 9.

Rev. Essultan Mustafa bin Ahmed han dame mülkühü duribe fi Islâmbol 1171.
Pere 632.

Falsuri

1–29. AE ⚭ 22,80 g; 40,9 mm. 21,50 g; 41,3 mm. 27,65 g; 41,4 mm. 21,87 g; 41,3 mm. 20,05 g; 41,4 mm. 19,35 g; 41,5 mm. 22,00 g; 41,1 mm. 22,32 g; 41,3 mm. 20,95 g; 41,1 mm. 16,90 g; 42,0 mm. 18,75 g; 42,0 mm. 16,70 g; 40,6 mm. 18,80 g; 41,0 mm. 18,47 g; 41,9 mm. 18,65 g; 40,5 mm. 22,15 g; 41,4 mm. 20,20 g; 41,6 mm. 23,35 g; 41,4 mm. 21,90 g; 41,0 mm. 22,90 g; 41,5 mm. 18,10 g; 40,9 mm. 24,35 g; 40,9 mm. 26,60 g; 41,9 mm. 23,70 g; 41,7 mm. 21,20 g; 41,3 mm. 21,30 g; 41,2 mm. 26,55 g; 41,9 mm. 21,65 g; 41,3 mm. 21,95 g; 42,0 mm.

Piesele sunt din metal comun și au fost bătute cu aceeași pereche de ștanțe, fiind inițial o peliculă de argint care nu s-a mai păstrat. Analizând grafia legendelor de avers și revers remarcăm o serie de particularități care le diferențiază de emisiunile oficiale. Astfel, deasupra literelor dad și re din cuvântul duribe, aflat pe rândul trei al legendei de avers, sunt trei puncte dispuse în linie. Prezența ultimului punct nu își găsește nici o justificare. Dacă primul punct este legat de litera ba din cuvântul bin

și al doilea indică prezența literei de început a cuvântului duribe, cel de-al treilea punct nu poate să aparțină nici unei litere aflate în preajmă. Tot în legenda de avers observăm în cuvântul Ahmed un mim nemarcat, în timp ce un alt mim din cuvântul Mustafa este lipit de cercul liniar. Forma literei kef din cuvântul mülkühü este diferită, remarcându-se printr-o realizare rudimentară. În a doua jumătate a veacului al XVIII-lea legendele monedelor otomane sunt atent concepute și greșeli precum cele existente în cazul pieselor descoperite la Curtea Veche sunt inadmisibile. Pe ultimul rând al legendei de avers, numele atelierului, Islâmbol, este scris diferit față de emisiunile oficiale. Astfel, prima literă, elif, nu întretine următoarea literă, sin. Ultimele două cifre din anul de ascensiune, 1171, sunt lipite. Pe rândul doi al legendei de revers, bucla literei kaf din cuvântul hakan este lipită de elif, iar sub litera nun din același cuvânt se află un punct care nu își are locul în acea poziție, nefiind legat de nici o literă. Spre deosebire de ștanțele din atelierelor oficiale, la ștanțele folosite la realizarea falsurilor de la Curtea Veche se observă că rândurile au o tendință urcătoare spre stânga.

Prezența unui tezaur alcătuit dintr-un grup compact de falsuri, relativ bine executate, după emisiuni oficiale otomane care circulau în mod frecvent în Țara Românească, ridică întrebări legate de proveniența acestora. Probabil că monedele au aparținut unei persoane care urmărea plasarea lor pe piață. Cele 29 de piese valorau 1740 de parale (43,5 lei), o sumă modestă dacă urmărim prețurile la diferite produse din epocă. Astfel, în preajma anului 1775 un cal costa 50 de lei, un porc patru lei și 20 parale, un bou 12 lei și 20 de parale, iar o vadră de vin patru lei.

Fig. 1. Monede otomane falde din tezaurul de la Curtea Veche.

Nu cunoaștem locul unde au fost bătute falsurile, dar putem schița condițiile în care au fost realizate. După cifra înscrisă pe revers, ele nu puteau fi bătute înainte de anul 9 al domniei sultanului Mustafa al III-lea, adică 20 VI 1765–8 VI 1766. La puțin timp după această dată a izbucnit războiul ruso-turc din 1768–1774, care s-a concretizat prin importante mișcări de trupe pe teritoriul Principatelor și mai ales prin ocupația rusească, fapt ce a sporit haosul existent pe piața monetară. La mijlocul veacului al XVIII-lea principala monedă în care se efectuau tranzacțiile era cea otomană. În consecință, depozitele monetare descoperite în București sau în împrejurimi sunt alcătuite exclusiv sau aproape exclusiv din emisiuni turcești: Băneasa⁴, Cărămidarii de Jos⁵, Colțea (București)⁶, Iepurești, jud. Giurgiu⁷, Roșu 1966⁸, Colibași⁹, Netezești¹⁰ și Gratia, jud. Ilfov¹¹. Abundența emisiunilor otomane în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea în Țara Românească poate fi explicată atât prin legăturile comerciale strânse cu Imperiul, dar și prin eforturile Habsburgilor de a limita exportul de monedă bună austriacă și de a preveni invazia în spațiul Imperiului Romano-German a monedelor otomane devalorizate. S-a dovedit că Brașovul a avut un rol important în exportul de monedă bună din Transilvania către principatul de la sud de Carpați și implicit pătrunderea monedelor otomane depreciate sau false prin intermediul negustorilor¹². Probabil că reacția autorităților austriece din 1771 privind interzicerea circulației nominalurilor otomane pe piața transilvăneană a fost cauzată și de înmulțirea, în condițiile războiului ruso-turc, a falsurilor din categoria celor descoperite la Curtea Veche. Totuși, legăturile comerciale între Brașov și cele două Principate erau așa de strânse încât autoritățile imperiale au fost nevoite să dea curs solicitărilor venite din partea brașovenilor, permițând în mod excepțional ca monedele otomane să circule în regiunile de frontieră¹³.

Războiul din 1768–1774 a avut consecințe nefaste asupra bugetului otoman, determinând o „foame” permanentă de numerar. Soluția autorităților otomane a constat în deprecierea sistematică a pieselor de argint care sunt menținute în mod artificial la același curs de schimb¹⁴. Haosul monetar din Imperiul Otoman a fost sporit și de prezența în circulație a falsurilor și a imitațiilor, la care se adaugă emisiunile oficiale depreciate. Ateliere producătoare de falsuri sau imitații au funcționat nu numai în Imperiu, ci și în afara sa. Cercetări mai noi au adus la iveală existența unor ștante folosite la St. Petersburg, la Modena și Parma în Italia și la Durlach în Germania la sfârșitul secolului al XVIII-lea și începutul secolului următor, în scopul imitării unor monede otomane de argint și aur ce erau destinate comerțului cu regiunile aflate sub autoritatea sultanului¹⁵. Este posibil ca tezaurul descoperit la Curtea Veche să fie rezultatul unui atelier producător de falsuri plasat chiar în București. Contextul schițat de noi era extrem de favorabil unor astfel de inițiative venite din partea unor oameni obișnuiți cu mânăuirea banilor (negustori, zarafi), iar structura compactă a tezaurului vine în sprijinul afirmației noastre.

Până în prezent nu cunoaștem să fi fost descoperite în România alte piese care să aibă caracteristicile celor descrise de noi. Din păcate, emisiunile otomane târzii nu s-au bucurat de atenția specialiștilor și un număr mare de descoperiri zac în depozite fără a fi publicate cu detaliile de rigoare. Antrenarea în circuitul științific a materialului numismatic otoman, existent din belșug în țara noastră, va aduce noi informații legate de circulația monetară și de dinamica schimburilor economice în veacul al XVIII-lea.

¹ Gh. Cantacuzino, *Materiale*, 8, 1962, p. 771-772.

² Maria Grigoruță, *București*, 7, 1969, p. 179-184.

³ M.N. Popa, *La circulation monétaire et l'évolution des prix en Valachie (1774-1831)*, București, 1978, p. 217-293.

⁴ H.Dj. Siruni, P.I. Panait, *București*, 2, 1965, p. 184-204.

⁵ Maria Grigoruță, *Izvoare arheologice bucureștene*, 2, București, 1985, p. 57-62. Publicat sumar și cu greșeli privind emitenții. După o analiză atentă, multe dintre monedele declarate inițial ilizibile s-au dovedit a fi databile cel puțin după suveran. Printre acestea a fost identificat și un groș polonez de la Sigismund al III-lea. Precizăm că restul monedelor, în număr de 1372, sunt parale otomane din secolul al XVIII-lea și de la începutul veacului următor. Tezaurul se păstrează la MMB și a fost reexaminat de Aurel Vilcu.

⁶ *Ibidem*.

⁷ Oct. Iliescu, *CreștCol*, nr.10, 1964, p. 349-353.

⁸ Idem, *CreștCol*, nr. 19, 1967, p. 45-69.

⁹ G. Trohani, D. Șerbănescu, *BSNR*, 67-69 (1973-1975), 1975, p. 181-186.

¹⁰ Idem, *CN*, 1, 1978, p. 83-85.

¹¹ Maria Grigoruță, *București*, 6, 1968, p. 267-273.

¹² Luana Popa, Elisabeta Marin, *BSNR*, 88-89 (1994-1995), 1998, p. 119-128.

¹³ *Ibidem*, p. 121.

¹⁴ Pentru situația economică a Imperiului Otoman și evoluția cursurilor de schimb vezi Ș. Pamuk, *A Monetary History of the Ottoman Empire*, Cambridge, 1999, p. 161-171 și *An economic and Social History of the Ottoman Empire, 1300-1914*, coord. H. Inalcik și D. Quataert, Cambridge, 1994.

¹⁵ R. Ehlert, E. Yenisey, *TNDBülten*, 31, 1992, p. 44-50. Pentru ștanțele folosite la St. Petersburg vezi și J.B. Plumb, *Journal of the Russian Numismatic Society*, 19, 1985, p. 4-11.

UN DÉPÔT DE CONTREFAÇONS D'APRÈS LES MONNAIES OTTOMANES DU TEMPS DE MUSTAFA III DÉCOUVERT À BUCAREST, LE SECTEUR CURTEA VECHÉ

RÉSUMÉ

On présente 29 monnaies découvertes en 1959 au cours des fouilles archéologiques dans le secteur Curtea Veche (le centre historique) de Bucarest, elles étaient cachées sous le pavement de la cave d'une construction du XVIIIe siècle. Il s'agit de contrefaçons (pièces fourrées) d'après les émissions ottomanes en argent de 60 paras (altmışlık) du temps de Mustafa III, frappées avec les mêmes coins. Les légendes présentent des imperfections évidentes par rapport au prototype. Il est difficile à localiser l'atelier clandestin où elles furent frappées, l'aspect hésitant de la graphie des légendes pourrait indiquer une production locale.

On fait quelques considérations sur la circulation de monnaies ottomanes et la situation économique de la Valachie à la fin du XVIIIe siècle.

EXPLICATION DES FIGURES

Fig. 1. Monnaies ottomanes fausses du trésor de Curtea Veche.